

ראובן אינם בטלים בחטי שמעון כי מ'מון מועט אינו בטל ברוב ומי אומר שכענין זה מבריל ר' אבא בין מבי"מ למבשאי"מ. הוא לא העלה זאת כלל על הישע ובהר"ב חטיין וחטיין" כי במקרה זה אי אפשר עוד להפריש את פירות ראובן מתוך של שמעון בעוד שאפשר לברך ולהפריש שעורין מתוך חטיין. ועוד, לפי קושיית התלמוד שעתו של ר' אבא היחה בבחירת הדוגמה בלבד אך על עצם סברתו אין קושייה. אם כן מדוע אין דניס עוד בהמשך חנוגיה כלל בהבדל בין מבי"מ ומבשאי"מ וכל חנוגיה עוסקת בשאלת בטול בעלות ממוז בלבד. ותמוה גם שאין מקשים ממשנתנו: מלח ומים בעיסה הרי הם מבשאי"מ והיי צריכים להתבטל לפי שיטתו.

כדי לפתור את כל הקשיים נראית לי להציע כאן דרך ביאור חדש. ר' אושעיא אומר: "שפיר עבוד דאחינו עליה". אחי"כ נאמר בתלמוד "מאי שנא וכי" המפרישים סבורים שזה המשך דברי ר' אושעיא ושהו טעם לדחיית דברי ר' אבא ע"י החכמים. פירושו זה הוא מקור תקשיים דלעיל, ומקור קשיים אחרים שלא הכאנו לשם קיצור. אך אם נניח שהחל ב"מאי שא" מדבר סתם התלמוד ושאלו לזה קשר לשאלת ר' אושעיא הטרנו את עיקר המכשול.

סברתו של ר' אבא ש"ממונא לא בטלי מועט ברוב להיות קניי ממוז המועט לבעליו של מרובה (ניסוח רש"י להלן), אין עליה עוררין, ואין הבדל בין מבי"מ למבשאי"מ. כמורכב ברור שבעניני אסור והיתר בטל מועט ברוב. המקרה שלנו הוא מקרה בנינים — יש בו גם ענין של "ממונא" וגם של "אסורא". לכן אפשר לטעון שדוגמת ר' אבא (שיש בה ענין "ממונא" בלבד) אינה טובה שהרי שלשת החכמים לא אמרו שהשואלת לא תהא חייבת להחזיר לאחר י"ט מים ומלת, רצונם רק לומר שבענין "אסור תחומין" יתבטל המועט ברוב.

אך אפשר גם לטעון את ההפך: דין ה"אסורא" נובע כאן מתוך דין ה"ממונא" והיחס ביניהם הוא של גורם ותוצאה, ולכן מכיון שאין בטול ב"ממונא", לא ייתכן ביטול באסור תחומין. זאת דעת ר' אבא, וברצונו לומר שמקרה התחומין דומה למקרה הפשוט של שני בעלי החטיין. החולקין עליו סוכרים שהבעלות אמנם אינה בטלה, אך ה"אסור" — בטל.

ר' אושעיא מסכים לדעת שלשת החכמים ואומר "שפיר עבוד דאחינו עליה", ולא עוד. המשך היריבה פותח בדברי רב ספרא ומסתיים במסקנה "אסורא בטל ממונא לא בטלי" ונודחית דעתו של ר' אבא. אך לפני דברי רב ספרא עוסק סתם התלמוד בשאלה צדדית על דברי ר' אבא שאין לה קשר אל הנושא העיקרי של הסוגיה, שהוא מאמר מוסגר בלבד והרי באור:

ר' אבא סתם בדוגמה שבעזרתה הוא יכול להסביר היטיב את ההבדל שבין עת

שנינו במשנה ביצה ל"ז ע"א: "האשה ששאלה מחברתה תבלין ומים ומלח לעיסתה הרי אלו כרגלי שתייה", כלומר אין אדם יכול להוליד את העיסה (או את הלחם שאפו ממנה) ביום טוב אלא ללקום ששתי הנשים יכולות לילך שהרי עם בניסת וי"ט, בבין השמשות, קנה הקמה שביחה אצל השואלת ומוחר להלילכו אלפיים אמות לכל רוח ממקומה של השואלת, ובאותה שעה קנו המים והתבלין והמלח שביחה אצל המשאילה כי עדיין היו ברשות המשאילה. שתי הנשים היו רחוקות זו מזו ותחומיהן היו שונים ולכן מותר להליר את העיסה רק בשטח המשותף לשני התחומים. כי סליק ר' אבא אמר רחא רעוא דאימא מלחא דתקתבל. כי סליק אשכחיה לר' יוחנן ורבי הנינא בר פפי ור' זירא וכי ויתבי וקאמרי אמאי ולבטלי מים ומלח לגבי עיסה.

בגמרא. שם ל"ח אמר להו ר' אבא: "הרי שנתערב לז קב חטיין בעשרה קבין חטיין של חבון — יאכל הלה וחדי" (וישמח)?" הכפי איי הנ"ל לא קיבלו את דברי ר' אבא ו"אחינו עליה". אמר להו גולתוכי שקלי (רש"י) מלבוסכם לקחתי שאמם משחקים עלי) הדור אחינו עליה. ר' אושעיא אומר על כך: "שפיר עבוד דאחינו עליה, מאי שנא חטים בשעורים דלא קאמר להו, דהוה ליה מין בשאינו מינו, ומין בשאינו מינו בטלי, חטיין בחטיין נמי, נהי דלרבי יהודה לא בטלי, לרבנן מבטלי בטלי". והגמרא ממשיכה בדיון שאינו מעניינינו כרגע.

קטע זה של הגמרא נחשב מן הקשים ביותר מסוג, וכבר העירו בשיטה מקובצת: "סוגיא עמומה היא כי מה שטענו לא הורה לר'".

נבחר את הקשיים. ר' אבא רצה לומר, שבמקרה העיסה שבמשנתנו לא שייך דין בטל המועט ברוב. כי המעוט (המלח והמים) אינו ממוזו של בעל הרוב. כדי להסביר סברה זאת היטב, נחזן ר' אבא דוגמה פשוטה וברורה: אם נפל מעוט חטה של ראובן לתוך רוב חטה של שמעון, לא יתכן ששמעון יטען שחטיו של ראובן בטלין בתוך חטיין שלו והיה הכל של שמעון. כעת התלמוד מקשה על בחירת הדוגמה: ר' אבא היה יכול לבחור בין שני מקרים "מין במינו (חטיין וחטיין)" או "מין בשאינו מינו (חטיין בשעורים)". הוא לא בחר במבשאי"מ כי הוא בטל — אם כן גם מבי"מ אינו דוגמה טובה כי אמנם ר' יהודה אומר שמבי"מ אינו בטל, אך לפי שיטת חכמים גם מבי"מ בטל, וזה קשה מאד. ר' אבא אמר שחטיין של

אסור לממון. לשם כך עליו לבחור מקרה שמתאים גם לאסור וגם לממון. הוא רוצה לומר: אם קב חטים של אסור יפול לתוך עשרה קבים של היתר יתבטל הקב האסור, אך אם קב חטים של ראובן יפול לעשרה קבים חטים של שמעון — אינו בטל, וזהו המקרה שבמשנה שהרי אסור התחומין קשור ל"ממונא". כדי להבליט את ההבדל היה על ר' אבא לבחור בדוגמה של "מין בשאינו מינו" שהרי במקרה זה (חטין ושעורין) ב"איסורא" לדעת כולם יש בטול. בעוד שבמין במינו יש מחלוקת תנאים.

לזה מתכוונת הגמרא באומרה: "מאי שנא חטין בשעורין דלא קאמר להו דהוה ליה מין בשאינו מינו ומבשא"מ בטיל?"¹ ועל זה עונה הגמרא: "חטין בחטין נמי נהי דלר' יתודה לא בטיל, לרבנן, מיבטל בטיל", והרי רבי אבא אינו חייב להתחשב בדעתו של ר' יהודה.

גם השאלה וגם התשובה הם תוספת מאוחרת, הן לא הובאו לפני דברי ר' אושעיא, כי דבריו נודעו כנראה בבבל בתחילה ורק מאוחר יותר נוסף המאמר המוסגר. המשך הדיון התקיים עוד יותר מאוחר, בשעה שחזר רב ספרא מא"י ואמר את דבריו.

מתוך התוס' ד"ה נהי יוצא שגם הם הבינו שהדברים הם סתמא דגמרא ואינם של ר' אושעיא ולכן נראה להם שהלכה כרבנן החולקין על ר' יהודה, וזאת בנגוד לדעת רש"י הפוסק כר' יהודה. הרש"ש תמה בהגהותיו על התוספות: "לכאורה רב אושעיא הוא דקאמר לה, לא הש"ס" אך דברי התוספות הם הוכחה שהם הבינו את התלמוד כדברינו לעיל. ועיין לעומת זאת, תוס' חולין צ"ז ע"א ד"ה אמר רבא.

[חזק § ע"א חזקין כבכ"י -
 חז"ל וכל חז"ל -
 חז"ל חזק אר"ל]

1 ועל "מאי שנא" במשמעות "מאי טעמא" עיין תוס' ב"ק ק"ז ע"א ד"ה עירוב.